

Retouradres: Postbus 16164 | 2500 BD | Den Haag

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
t.a.v. de heer drs. A.D. Wiersma

Bezoekadres:
Bezuidenhoutseweg 30
2594 AV Den Haag
T 088 9846 300

*Correspondentie uitsluitend
richten aan het retouradres
met vermelding van de
datum en het kenmerk van
deze brief.*

Datum 9 juni 2022
Onderwerp Tweede advies Platform Perspectief Jongeren

Geachte minister Wiersma,

Het Platform Perspectief Jongeren (PPJ) biedt u graag het tweede advies aan over de implementatie en effecten van het Nationaal Programma Onderwijs (NP Onderwijs). Als maatschappelijke begeleidingscommissie is het onze opdracht om in de onderwijspraktijk de ervaringen en verhalen op te halen die inzicht bieden in de manier waarop onderwijsvertragingen en -achterstanden met behulp van het NP Onderwijs worden aangepakt. Daarbij gaan we op zoek naar zowel goede praktijkvoorbeelden als naar de problemen waar scholen tegenaan lopen.¹ Het PPJ kijkt uitdrukkelijk ook naar de omgeving van kinderen en jongeren, omdat in de school veel vraagstukken en situaties samen kunnen komen die in het leven van jonge mensen spelen en hun leerprestaties beïnvloeden. Uw voorganger verzocht ons om vanuit die rol het NP Onderwijs scherp te volgen en zo nodig 'tegenwind' te bieden.

1. Inleiding: terugblik eerste advies en hoofdboodschap tweede advies

In het eerste advies werd een klemmend beroep gedaan op het kabinet en de onderwijspraktijk om een aantal randvoorwaarden in orde te maken die cruciaal zijn om de (potentieel) positieve effecten van de investeringen via het NP Onderwijs te kunnen behalen. De rondgang in de praktijk leverde op dat de ventilatie op veel scholen (voornamelijk in het funderend onderwijs) niet voldoende is en dat veel gebouwen onvoldoende geschikt zijn voor kleinschalig contact tussen leerlingen en leraren.² Een goed binnenklimaat zorgt niet alleen voor een veilige schoolomgeving, maar is ook essentieel om goed te kunnen leren. Een beweging richting meer kleinschalig contact is eveneens essentieel, zeker voor het aanpakken van onderwijsachterstanden die door de sluiting van onderwijsinstellingen en online onderwijs verder vergroot zijn. PPJ is blij dat het kabinet deze adviezen serieus neemt. Tegelijkertijd is de opgave enorm en staat er nog veel te gebeuren.

¹ Leden van het PPJ zijn werkzaam en hebben expertise op het gebied van jeugd en onderwijs en halen daarmee veel signalen op uit de dagelijks (onderwijs)praktijk. Ten behoeve van het voorliggende advies heeft het PPJ bovendien gerichte gesprekken gevoerd met leraren, schoolleiders en bestuurders, andere jeugdprofessionals en met kinderen en jongeren zelf.

² In ons advies hanteren we de termen leerling en leraar. Hiermee bedoelen we ook student, scholier en docent en leerkracht.

De commissie wijst hier nogmaals op het belang dat het financieren van de noodzakelijke aanpassingen in schoolgebouwen niet in bestuurlijke patstellingen terecht mag komen. Het gaat immers om de gezondheid van leerlingen en hun leraren en om de kwaliteit van het onderwijs. Het is daarom van belang dat de focus op deze grote opgave niet verslapt nu corona een minder acuut probleem vormt.

In dit tweede advies wordt aandacht gevraagd voor het belang van het herstel van de pedagogische relatie tussen leerling en leraar. Zonder relatie geen prestatie.³ Die relatie is door de coronacrisis echter sterk onder druk komen te staan. Een probleem dat we signaleren over de gehele breedte van het onderwijs. Belangrijk om hierbij te vermelden is dat dit advies voornamelijk tot stand is gekomen op basis van de vele gesprekken die gevoerd zijn met professionals en leerlingen / studenten uit het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs.

Het is inmiddels overduidelijk dat veel en vooral kwetsbare kinderen hard zijn geraakt door de coronacrisis en de sluiting van onderwijsinstellingen. Al bestaande onderwijsachterstanden zijn vergroot en zijn gepaard gegaan met een toenemende moedeloosheid, afname van motivatie en een opeenstapeling van sociaal-emotionele problemen. Dit geldt overigens niet alleen voor leerlingen in een kwetsbare positie, maar speelt bij een bredere groep leerlingen. Voor leraren in alle sectoren van het onderwijs is het een enorme uitdaging om motivatie en leerplezier weer terug te brengen. In dit advies focussen we daarom ook op het herstellen en versterken van de pedagogische relatie in het onderwijs.

Het PPJ acht het herstel van die relatie - waarin elkaar zien, tijd, aandacht, discussie en vertrouwen centraal moeten staan - nodig om zowel de leermotivatie als de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge mensen te bevorderen. Om te kunnen leren is motivatie nodig. Het verbeteren van leerprestaties is mede daarvan afhankelijk. Met nadruk wil de commissie wegblijven uit de vruchteloze discussie of het onderwijs primair is bedoeld voor kennisoverdracht, of dat juist opvoeding en vorming het primaat hebben. Wanneer school een veilige en interessante plek is van waaruit kinderen de wereld kunnen gaan ontdekken, versterkt dat de nieuwsgierigheid en de wil om te leren. Dat komt niet in plaats van wetenschappelijk bewezen interventies om achterstand te bestrijden, maar is in zichzelf een zeer krachtige manier om achterstand tegen te gaan.

Dit vereist meer ruimte voor scholen om die veilige en interessante plek te organiseren en leraren daarin te ondersteunen, flexibel om te gaan met toetsen en toezichthouden. In het onderstaande gaan we hier nader op in.

2. Scholen beschouwen NP Onderwijs als impuls die ruimte biedt voor verbeteren kwaliteit

Allereerst volgt een impressie van wat scholen in het funderend onderwijs ons teruggeven als het om de waarde van het NP Onderwijs gaat. Scholen benoemen hierin naast positieve ontwikkelingen ook enkele zorgen.

NP Onderwijs geeft impuls aan kwaliteitscultuur en lerend vermogen op scholen

Het NP Onderwijs biedt onderwijsprofessionals extra kansen en mogelijkheden, zo blijkt uit de gesprekken die leden van het PPJ hebben gevoerd met betrokkenen binnen het onderwijs. Scholen ervaren het desalniettemin als een hele opgave om de NP Onderwijs-middelen goed in te zetten. De redenen die scholen hiervoor aangaven zijn onder meer de snelheid waarin gehandeld moest worden, de vertraagde communicatie over hoeveel geld scholen zouden ontvangen en waarvoor de middelen precies mochten worden ingezet.

³ Stevens, L. (2002). Zin in leren. Apeldoorn/Leuven: Garant.

Bovendien moesten de plannen uitgewerkt worden tijdens de pandemie waarin scholen voor de permanente uitdaging stonden het onderwijs zo goed mogelijk door te laten gaan. De recent gedane toezegging dat scholen een ruimere periode mogen hanteren om de middelen uit NP Onderwijs te gebruiken, kan hierbij behulpzaam zijn.

Schoolleiders en bestuurders benoemen als één van de positieve aspecten van het NP Onderwijs dat het de kwaliteit van analyse en reflectie op de onderwijskundige taak heeft vergroot. Het NP Onderwijs heeft teams gestimuleerd om goed te onderzoeken waar leerlingen staan in hun ontwikkeling en wat nodig is om hen verder te helpen. Scholen waarmee het PPJ contact heeft gehad, geven aan dat de in het programma voorgeschreven drie stappen (schoolscan, analyse en schoolprogramma) benut zijn voor een meer reflectieve kwaliteitscultuur. De extra middelen zijn daarbij een mooie impuls gebleken voor interventies waar scholen behoefte aan hebben. Deze aspecten bij elkaar opgeteld geven onderwijsprofessionals energie. Bestuurders hebben daarnaast vaak de rol opgepakt om scholen onderling goede voorbeelden met elkaar te laten uitwisselen. Ook de samenwerking tussen onderwijs en onderzoek is volgens sommigen versterkt.

Bij de keuze van interventies hebben scholen zich laten inspireren door de menukaart met wetenschappelijk bewezen micro-interventies. Een bestuurder uit het voortgezet onderwijs (VO) vertelde ons het volgende:

“Wij hebben ervoor gekozen om de NP Onderwijs middelen in te zetten om onze zorgstructuur te versterken, we hebben bijvoorbeeld extra tijd gegeven aan de mentoren zodat die steeds goed kunnen inspringen waar zij zien dat leerlingen extra steun nodig hebben. Versterking van de zorgstructuur is niet perse een interventie uit de ladder, maar het stelt ons in staat om goed in te spelen op wat onze leerlingen nodig hebben. Want wat ze nodig hebben, is gedurende de coronacrisis steeds veranderd. In het begin van de pandemie was er vooral behoefte aan inhalen van kennis, vervolgens ging het om studievaardigheden en structuur, en nu zijn we met leerlingen vaak in gesprek over hun motivatie en bieden van perspectief.”

Veel scholen en onderwijsinstellingen hebben de NP Onderwijs-middelen ingezet voor extra personeel om daarmee gericht in kleine groepjes begeleiding te geven aan leerlingen. Uit de gevoerde gesprekken door leden van PPJ blijkt echter dat het niet altijd goed is gelukt om met die extra aandacht leervertraging in te lopen. Corona was ook het afgelopen jaar disruptief en zorgde voor uitval, waardoor de extra handen vaak zijn ingezet ter vervanging van ziek personeel. Een bestuurder uit het primair onderwijs (PO) vertelde:

“De NP Onderwijs-middelen hebben er bij ons voor gezorgd dat het onderwijs niet is omgevallen. We hebben er nog grotere achterstanden mee weten te voorkomen: de ‘extra handen’ die bedoeld waren om achterstanden in te lopen zijn massaal ingezet om het onderwijs open te houden toen ook leraren uitvielen vanwege corona.”

Tot slot baart het de commissie zorgen dat er ook indicaties zijn dat binnen het funderend onderwijs juist scholen die al voor een grote opgave staan nog lastiger aan geschikte onderwijsprofessionals kunnen komen. Dit vanwege de toegenomen concurrentie tussen scholen om geschikt personeel. Hierdoor zijn scholen die er al minder riant voorstonden nog slechter af.

Concluderend, de meeste scholen zetten over het algemeen de extra gelden voor zeer nuttige en noodzakelijke doeleinden in. Tegelijkertijd geven scholen ook aan dat er zorgen zijn omtrent welke waarde het NP Onderwijs nu biedt en kan bieden. Voorbeelden hiervan zijn organisatorische uitdagingen en de toegenomen concurrentie om geschikt personeel te vinden.

3. De maakbaarheidsgedachte van het NP Onderwijs

Scholen en besturen doen goede interventies en benutten de NP Onderwijsmiddelen ook voor wat nodig is. Daarbij stuiten bestuurders uit het funderen onderwijs wel op een kenmerk van het NP Onderwijs dat knelt in de praktijk: het NP Onderwijs stoelt op een vrij instrumentele maakbaarheidsgedachte. Die gedachte is terug te zien op twee manieren die in dit hoofdstuk nader uitgewerkt worden.

Allereerst is dit terug te zien in de gehanteerde visie op leerachterstand: leerachterstand wordt uitgedrukt in weken, en vervolgens wordt gekeken wat een week onderwijs kost.⁴ Het idee is dat die achterstand logischerwijs ingelopen wordt als die optelsom aan geld (kosten van een week achterstand x aantal weken) aan het onderwijsveld wordt gegeven en hen vervolgens aanzet om met (wetenschappelijk bewezen) interventies de leerachterstand weg te werken. Een logische gedachte die helaas in de praktijk niet zo blijkt te werken. Het gaat namelijk teveel uit van rendementsdenken met een voorspelbare input en output.

Zo zijn de interventies getoetst onder normale condities en niet in een werkelijkheid die voortdurend verandert vanwege opeenvolgende schoolsluitingen en een hoge uitval van leerkrachten. De inzet van die wetenschappelijke onderbouwde interventies veronderstelt een gefixeerde probleemanalyse en een vast doel om aan te werken. Na twee jaar corona blijkt echter dat het onderliggende probleem zich steeds heeft verlegd; de analyse én de doelen om aan te werken zijn constant in beweging. Aanvankelijk leek het vooral belangrijk om leerachterstanden weg te werken, maar inmiddels zien we dat het vaak ook gaat om motivatieproblemen. Soms gaat het zelfs om een meer existentiële onzekerheid bij leerlingen.

Ten tweede is de maakbaarheidsgedachte ook terug te zien in de gedachte dat het NP Onderwijs bijdraagt aan het bevorderen van gelijke kansen. Leerlingen met minder kansen hebben immers vaker een leerachterstand. Als er gewerkt wordt aan die leerachterstand zouden hun kansen dus evenredig moeten toenemen. Dat is echter een te mechanische redenering. Juist deze coronaperiode maakt namelijk extra zichtbaar dat ongelijke kansen het gevolg zijn van veel dieperliggende problemen en zich niet alleen manifesteren in leerachterstand.⁵

Ongelijke kansen betekent dat sommige leerlingen en kinderen een rugzak met bakstenen aan uitdagingen dragen, zowel op cognitief als op sociaal emotioneel vlak. Door deze zware rugzak komen de kinderen en jongeren maar lastig in de 'leerstand'. Vanuit de maakbaarheidsgedachte wordt het idee in stand gehouden dat we met het wegwerken van kortstondige leerachterstanden ook het probleem van ongelijkheid hebben opgelost.

Kansenongelijkheid is echter een veelkoppig probleem dat meer buiten het onderwijs ligt dan daarbinnen. Hierbij kan gedacht worden aan verschillen die toenemen door de groei van schaduwonderwijs, aan ouders die niet (kunnen) voorlezen, een omgeving met lage verwachtingen, een onveilige thuissituatie of het opgroeien in armoede. PPJ ontvangt daarbij signalen dat door corona de thuissituatie van veel leerlingen en jongeren zo negatief is geworden dat het scholen vaak niet meer lukt om deze kinderen en hun ouders te bereiken. Kinderen raken buiten beeld en het schoolverzuim groeit. Ook vanuit de voor- en vroegschoolse educatie (VVE) komen signalen dat een deel van de kinderen die straks aan het basisonderwijs beginnen, dat met veel minder baggage doen dan voor de pandemie. Wel stemt het optimistisch dat de recente resultaten van het Nationaal

⁴ Het aantal weken achterstand maal die kostprijs is de 8,4 miljard die voor het NP Onderwijs is uitgetrokken.

⁵ Zie o.a. Hoogeveen, K., Jepma, IJ. & Studulski, F. (red.) (2017). Kansen bieden in plaats van uitsluiten. Jubileum uitgave Sardes 1992-2017. Utrecht: Sardes.

Cohortonderzoek Onderwijs aangeven dat juist leerlingen op basisscholen van lager opgeleide ouders hun achterstand lijken in te lopen.⁶

De gevolgen van deze ongelijke kansen zijn ook zichtbaar in het middelbaar beroepsonderwijs (MBO). Zo spraken leden van de commissie met MBO-studenten (van het Zadkine en Albeda) over de gevolgen van kansenongelijkheid. Het ging daarbij specifiek over corona als katalysator van deze ongelijkheid. De waarneming is dat vooral kwetsbare studenten soms een laag zelfbeeld hebben, zich onveilig voelen en sociale vaardigheden missen. Hierdoor ontbreekt het hen aan een goede basis om te leren en zich te ontwikkelen. Ook in het MBO valt op dat studenten geholpen zijn als er meer oog is voor de pedagogische relatie. Goede voorbeelden die de MBO-studenten teruggeven variëren van judo- en kickbokslessen voor meer weerbaarheid en zelfredzaamheid, tot cultuureducatie of een dialoog met de wijk (zoals met sociaal werkers, wijkagenten en leraren). Deze uitkomsten sluiten overigens aan bij de bevindingen uit de studentenpeiling van april 2022.⁷ Hieruit blijkt dat 1 op de 5 studenten uit het MBO – en zelfs een kwart van de studenten in het hoger onderwijs (HO) – kampt met mentale gezondheidsproblemen. Bovendien geven studenten aan meer ruimte nodig te hebben voor herstel. Een te grote haast met de inzet van interventies in het kader van NP Onderwijs zou volgens deze jongeren zelfs een negatief effect op hun welbevinden hebben.

4. Mogelijke denk- en oplossingsrichtingen op basis van praktijkervaringen

Vanuit de inzichten die het PPJ heeft opgedaan, dienen een aantal mogelijke denk- en oplossingsrichtingen zich aan om de praktijk van het NP Onderwijs te verbeteren en optimaliseren. Dit alles gebeurt met het oog op een gewenste structurele verbetering van het onderwijs die bijdraagt aan het bereiken van de onderwijsdoelen en bestrijding van de kansenongelijkheid. De commissie is ervan overtuigd dat de voorstellen die gegeven worden ook na het aflopen van het NP Onderwijs leidend zouden moeten zijn. Hier wordt in een later advies op teruggekomen.

Geef scholen de ruimte om de pedagogische relatie te herstellen

Corona duurde langer dan gedacht en het probleem dat met de NP Onderwijsgelden opgelost moet worden, veranderde in die tijd. Waar het aanvankelijk vooral om het wegwerken van leerachterstanden ging, zijn daar inmiddels de zorgen over het sociaal-emotioneel welbevinden van leerlingen en hun motivatie bijgekomen. Vooral de lockdown van december 2021 heeft diepe sporen achtergelaten. “Leerlingen staan uit” is een veelvuldig terug gehoorde uitspraak in het onderwijsveld. Er wordt aangegeven dat leerlingen onrustig en onhandig zijn geworden in de sociale interactie, dat er zijn vaker conflicten zijn in de klas. Deze signalen vangen we op in alle onderwijssectoren. Leraren en docenten geven aan hun handen vol te hebben aan het herstellen van de rust en het werken aan de sociaal-emotionele vaardigheden van hun leerlingen. Het lijkt erop dat grote groepen schoolgaande jongeren de moed verloren lijken te hebben en nauwelijks meer motivatie hebben voor school. Leerlingen voelen zich onvoldoende verbonden met de school en elkaar en ervaren dat ze niet gezien worden. De pedagogische relatie tussen veel leerlingen en hun leraren heeft een knauw gekregen en is soms zelfs verloren gegaan.⁸

⁶ Haelermans, C., Abbink, H., Baumann, S., Bijlsma, I., Havermans, W., Jacobs, M., Van Vugt, L., & Van Wetten, S. (2022). Minder vertraging leergroei kwetsbare leerlingen in tweede jaar COVID-19. NCO Factsheet No. 2022-3.

⁷ Kamerbrief van minister Dijkgraaf van 3 juni 2022. Betreft: De tweede voortgangsrapportage NP Onderwijs mbo-ho en onderzoek.

⁸ Tuenter, T., N. van Hummel, A. Donker, J. van Aalten, I. Bastiaanssen, G. van den Berg, N. Udo, & T. van Yperen (2021) Effect van corona op jeugd, gezin en jeugdveld. Nederlands Jeugdinstituut, Utrecht; Kullberg, J. & F. Vonk (2021). Verwachte gevolgen van corona voor sociale contacten en sociaal gedrag. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag; Schils, T., M. Monfrance, & S. Zuidema (2021), Sociale relaties op school - middelbare scholieren in relatie met hun klasgenoten. Factsheet Educatieve Agenda Limburg, Universiteit Maastricht, november 2021; Schils, T., M. Monfrance, & S.

De schoolsluitingen in de afgelopen periode laten het cruciale belang zien van het onderwijs voor het welbevinden van jongeren. Scholen bieden leerlingen structuur, bescherming en veiligheid doordat leraren elke dag voor hen klaar staan. Dit is natuurlijk bekend, maar corona heeft pijnlijk duidelijk gemaakt wat er gebeurt wanneer dit wegvalt. Het vraagt om herwaardering van dit belangrijke aspect van onderwijs en de oproep om scholen de tijd te geven om deze functie van het onderwijs te herstellen. De voortdurende druk op leren en het inhalen van leerachterstanden maakt dat er te weinig ruimte is voor de (weder)opbouw van die pedagogische relatie. Terwijl die pedagogische relatie cruciaal is om tot leren te komen.

Bied de menukaart voor het funderend onderwijs aan als inspiratiebron en niet als verplichte kost

De aanbevolen wetenschappelijk bewezen interventies uit de menukaart sluiten soms slecht aan op de nieuwe werkelijkheid die geschetst wordt door scholen.⁹ In de menukaart ligt de focus namelijk eenzijdig op het inlopen van leervertraging. Deze focus leidt af van het onderliggende probleem dat leerlingen eerst weer hun draai moeten zien te vinden en weer deel gaan uitmaken van het sociale weefsel en de sociale structuur van de school. Daarbij gaat het om aandacht en zorgvuldige interactie tussen leerling en leraar, hun pedagogische relatie. Losse interventies bieden wat dat betreft geen soelaas. Een samenhangende aanpak die duurzaam ingezet wordt wel. Het gaat hierbij om tijd, aandacht en vertrouwen. 'Gelukkig hebben veel scholen dus toch ingezet op interventies die minder eenzijdig gericht zijn op leervertraging.

Een goed voorbeeld om dit te kunnen bereiken, is de inzet van schoolmaatschappelijk werk. Door de coronacrisis duurde het vaak te lang voordat leerlingen gezien werden en hoe nijpend hun individuele situatie omtrent armoedeproblematiek is. In het onderstaande voorbeeld is te lezen hoe enkele scholen de NP Onderwijs-middelen inzetten om maatschappelijk werkers op scholen aan te stellen. De commissie is van mening dat scholen met veel kwetsbare leerlingen altijd in staat moeten worden gesteld om een dergelijke professionele kracht in huis te hebben. Alleen dan kan de leerkracht zich toeleveren op zijn kerntaken en worden problemen die zich buiten de school afspelen bij een professional neergelegd. Dit geeft rust voor alle betrokken partijen.

Brugfunctionarissen in Zaanstad

Begin juni 2019 zijn zeven brugfunctionarissen aan het werk gegaan in de Zaanse wijken Poelenburg en Peldersveld. Het project - waarin drie Zaanse besturen van basisscholen aan meedoen - heeft tot doel om verdere onderwijsachterstanden te voorkomen en de huidige (grote) achterstand te verhelpen. Ouders worden door de brugfunctionaris bij de school betrokken en tegelijkertijd worden zij geholpen met het vinden van de juiste weg in de lokale samenleving. De brugfunctionaris heeft als opdracht een brug te slaan tussen de school- en thuisomgeving. Door de inzet van deze functionarissen is onder meer de betrokkenheid van ouders tijdens ouderavonden sterk verhoogd. Daarbij hebben deze professionals eraan bijgedragen dat gezinnen makkelijker met digitale voorzieningen kunnen omgaan. Hierdoor bleven ze betrokken bij de schoolactiviteiten tijdens de corona-lockdowns. De brugfunctionaris spreekt de taal van de ouders, kent hun achtergronden en neemt de ouders waar nodig bij de hand. Bijkomend voordeel is dat de leerkrachten zich helemaal op hun onderwijstaken richten: problemen in de huiselijke kring van leerlingen worden bij de brugfunctionarissen neergelegd. Het idee voor brugfunctionarissen is overgenomen uit Vlaanderen.¹⁰

Zuidema (2021), Sociale relaties op school - middelbare scholieren in relatie met hun leraren. Factsheet Educatieve Agenda Limburg, Universiteit Maastricht, november 2021.

⁹ De menukaart geeft weliswaar de ruimte om de NP Onderwijs-middelen in te zetten voor de sociaal-emotionele en fysieke ontwikkeling van leerlingen, maar die interventies zijn of heel vaak en algemeen of worden toch weer gekoppeld aan het bovenliggende doel: leervertraging inlopen. Zo loop je met een judo-project een effect van 1 maand leerwinst op. Dat wordt gelabeld als een klein effect. Daarmee wordt zo'n interventie dus afgeraden.

¹⁰ <https://pactpp.nl/nieuws/emine-mag-nooit-meer-weg-m170>

Breng balans aan in het rendementsdenken

We adviseren om de balans tussen pedagogische relatie én leren als uitgangspunt in het beleid te hanteren. Uiteraard is het goed om de resultaten op de basisvakken te willen verhogen, maar PPJ adviseert daarbij om mee te nemen dat dit niet zonder een goede pedagogische relatie kan. Leg vanuit het NP Onderwijs minder alleen de focus op het inlopen van leerachterstanden en kijk breder. Geef scholen de ruimte om te normaliseren. Met normaliseren wordt bedoeld dat leraren de ruimte nemen om met hun leerlingen in gesprek te zijn en te werken aan een sterke basis, met aandacht voor ieders eigenheid en weerbaarheid, zodat leerlingen hun problemen tegemoet kunnen treden en zelf kunnen bouwen aan hun kansen.

Geef meer onderwijstijd

Een eenzijdige focus op leerachterstanden maakt het lastig om te werken aan die randvoorwaardelijke pedagogische relatie. Leraren voelen de druk om examenprogramma's alsnog 'erdoorheen' te krijgen. De focus op leren maakt dat zij te weinig tijd en ruimte kunnen nemen om te werken aan de voorwaarden om tot leren te komen, het herstel van de pedagogische relatie en daarmee het bevorderen van de motivatie van hun leerlingen. Geef scholen - in ieder geval in het VO - daarom de ruimte om de leerwegen van leerlingen eventueel anders in te richten, met onder andere meer tijd. Probeer ook te voorkomen dat leerlingen blijven zitten, aangezien dat demotiverend werkt. De commissie adviseert daarbij om scholen de ruimte te bieden om het leerinhoud meer gespreid aan te bieden in de tijd. Zo ontstaat er ruimte voor leerlingen om de stof daadwerkelijk te doorgronden, kennis op te bouwen, daaraan zelfvertrouwen te ontleen en om weer toekomstplannen te durven maken. In het MBO en HO is het belangrijk dat studenten meer ruimte krijgen voor oriëntatie zonder consequenties. Denk daarbij ook aan een breed oriëntatiejaar in het MBO. Ook kan gekeken worden naar meer hybride overgangen van het voortgezet onderwijs naar het beroeps- en wetenschappelijk onderwijs. In een volgend advies van deze commissie zullen deze opties meer uitgebreid aan bod komen.

Geen harde afrekening op resultaten en rendement, maar ontwikkelingsgericht toezicht

Ons concrete advies daarbij is om de inspectie ook in de verdere toekomst niet uitsluitend te laten beoordelen op onderwijsresultaten en rendementsindicatoren. Onderwijsresultaten zijn belangrijk, maar op dit moment heeft het herstellen van de pedagogische relatie en de leermotivatie van leerlingen meer prioriteit. Bekend is dat door de wijze waarop scholen op hun resultaten worden beoordeeld, leraren zich genoodzaakt voelen om de leerstof erdoorheen te drukken. Dat komt de leerlingen, hun leerproces, leerplezier en de pedagogische relatie niet ten goede. Sterker nog, het tegendeel is hiervan waar. Scholen verdienen het vertrouwen om vol op het herstel van deze relatie te kunnen inzetten. Uiteraard kan de inspectie rendementsindicatoren wel blijven meenemen in haar risicoanalyse en daarop met scholen in gesprek gaan waar het leerrendement te zeer achterblijft.

Samenvattend: zorg voor ontspanning en help scholen bij het herstel van de sociale functie van het onderwijs

Veel van de gedane en voorgenomen interventies voelen voor scholen als activiteiten die men eigenlijk structureel zou willen borgen binnen het onderwijs. Het laat zien hoezeer het onderwijs in Nederland deze extra investeringen kan gebruiken. Tegelijkertijd wordt aangegeven dat het ook dweilen met de kraan open is als scholen straks opnieuw scholen gesloten worden. Er kan geïnvesteerd worden wat men wil, maar als een school gedwongen wordt om te sluiten, is het van vooraf aan beginnen na de heropening. Ons dringende advies is daarom bij eventuele nieuwe virus-uitbraken de onderwijsinstellingen open te laten. De vraag mag en kan niet zijn wat sluiting ervan bijdraagt aan het beheersen van een virus.

Het PPJ wil tevens waarschuwen voor de gedachte dat met de extra NP Onderwijs-investeringen die momenteel plaatsvinden, het probleem van kansenongelijkheid opgelost kan worden. Ook al is een deel van de interventies heel nuttig, toch wordt het probleem hiermee niet opgelost. De interventies/investeringen zijn te eendimensionaal gericht op de (opgelopen) leerachterstand, terwijl de oorzaken van kansenongelijkheid vaak liggen in bijvoorbeeld de thuissituatie, armoede of jeugdzorg. In dit advies heeft de commissie getracht daar voorbeelden van te geven en daarbij aangegeven wat er nodig is om het programma effectiever te laten zijn.

In dit advies hebben we gezien dat veel kinderen hard zijn geraakt door de pandemie. Vooral degenen die ook voor de crisis al in achterstandsituaties verkeerden en kwetsbaar waren. In dit advies is ter illustratie een aantal van hun verhalen opgetekend (zie bijlage). Belangrijker nog is dat op de scholen zèlf de verhalen van kinderen tot hun recht komen en serieus worden genomen. Scholen doen daarvoor hun best maar komen er soms te weinig aan toe. Dat ‘gezien en gehoord’ worden is voor elke leerling van belang. Maar de optelsom van alle verhalen en ervaringen kan ook een duidelijk en krachtig beeld geven wat er nodig is om kinderen weer perspectief te bieden. In vervolgadvisen zal de commissie aandacht gaan vragen voor de manier waarop de stem van leerlingen op scholen een rol kan spelen bij het zo goed mogelijk benutten van de NP Onderwijs-middelen die immers bedoeld zijn om hen alle kans te bieden. Ook willen wij daarbij – meer dan in dit en het eerste PPJ advies – aandacht besteden aan de stem van jongeren in het beroeps- en hoger onderwijs.

Het PPJ is er tenslotte van overtuigd dat een fundamentele discussie over de doelen van het Nederlandse onderwijs niet langer uit de weg gegaan kan worden. Een belangrijke opdracht aan het onderwijs is het bieden van kansen aan iedere schoolgaande jongere. Een deel van de leerlingen krijgt die kansen echter niet. Herstel van de pedagogische relatie tussen leraar en leerling is een belangrijke, eerste voorwaarde voor effectief onderwijs. Goed onderwijs met volop kansen voor leerlingen die nu nog vaak aan het korte eind trekken, is de belangrijkste emanciperende bijdrage die een samenleving kan bieden aan volgende generaties.

Met vriendelijke groet,

Prof. Dr. Kim Putters
Voorzitter Platform Perspectief Jongeren